

Inleiding van a tot Z

Een kort voorspel

De mens ... is alleen maar dan geheel mens, wanneer hij speelt.

FRIEDRICH SCHILLER

Deze uitspraak is afkomstig uit een van de 27 *Brieven over de esthetische opvoeding van de mens*, die Friedrich Schiller vanaf 1793 schreef aan zijn weldoener, de Deense prins Christian von Augustenburg. Ze dook recent nog op in *Freud speelt Schiller*, een tekst van Marc De Kesel in het oktobernummer 2016 van *De Witte Raaf*. Hij argumenteert erin nogal overtuigend hoe de psychoanalyse volgens hem niet aan de kant van geloof of wetenschap, maar veeleer aan de kant van de kunst dient geplaatst. Zoals bij de aanschouwing van natuurlijke schoonheid of bij de catharsis van een kunstwerk laat ze in eerste instantie immers het vrije spel van het denken zelf triomferen. Ik citeer De Kesel: 'Kunst 'geeft te kennen', het is kennis, zij het dan een kennis die haar tekort – alsook het tekort *tout court*, het onbewuste, het *object kleine a* – onderkent.'

Schrik nu a.u.b. niet, lezer, want ik weet dat het onbewuste en a fortiori het befaamde object kleine a in de eerste alinea van een boek introduceren meteen grote weerstand oproept¹. Mijn oprechte excuses, maar het betreft nu eenmaal een materie die verderop in dit boek wel vaker en uitgebreider aan bod zal komen. Bij nader toezien zullen

heel wat wetten van de passies zich immers in het onbewuste situeren. Als ze zelfs niet uitgerekend draaien rond dit object kleine a. Het is paradoxaal een *tekort* of een *gebrek* aan object: iets dat ons wezenlijk ontbreekt. Het is zoals het Ding van Immanuel Kant wel denkbaar maar fundamenteel onkenbaar (*ein Unbekanntes*). Het is daarom de a als onbekende uit de algebra.

Ik licht een eerste keer toe. In een verwijzing naar het alledaags leven is de geliefde, het schilderij, maar banaler ook de auto of het kledingstuk een 'object' waarnaar we verlangen. Object kleine a is daarentegen dat *waardoor* we het verlangen. We menen in het object 'iets' te zien maar we kunnen het niet vatten, noch benoemen. Het 'heeft' gewoon iets. Dit iets is als het ware *meer* dan of voorbij het object. Het kan ons doen gaan en komen. We zijn erdoor gebeten of gedreven. Het is als een punt achter de horizon of als het verdwijnpunt in een schilderij. Het is onzichtbaar en onvoorstelbaar maar het is tegelijk constitutief, want noodzakelijke voorwaarde, voor elke voorstelling.

Filosofie is rationeel op zoek gaan naar de waarheid: van het zijn, het weten, de geest, het goede, het rechtvaardige, het schone enzovoort. Al redenerend, nu eens in redetwist, dan in dialoog met anderen, ontwikkelt ze hierover een oorspronkelijk denken. Psychoanalyse probeert van haar kant mensen in voeling te brengen met de eigen waarheid. Ze streeft naar waarachtigheid door te onderzoeken en te ondervinden wat zich in de levende ontmoeting afspeelt. Het hare is niet het domein van de waarheid, maar van waarheden. Eigen aan de kunst is op haar beurt dat zij klank, beeld en woord op die manier behandelt dat het tekort in het hart van deze betekenaren (ons) als het ware *plicht*.

In dit boek zal geanalyseerd en gefilosofeerd worden over drift, seks, trauma, passie, geweld, creativiteit, oorlog en kunst. Psychoanalytici

van Karl Abraham tot Donald Winnicott en filosofen van Aristoteles tot Slavoj Žižek passeren daarbij de revue. Bij wijze van schrijven wordt er gelaveerd tussen de kunst van de rede en de wetten van de passies.

Wat inderdaad rede, wet en passie betreft. Zoals bekend is de mens voor Aristoteles een *animal rationale*, een redelijk dier. Bij nader toezien beschikken sommige dieren volgens hem wel over een vorm van verstand (Gr. *nous* of *logos*) maar ze hebben geen *epistemonikon*. Dit laatste begrip verwijst dan in het bijzonder naar (het vermogen tot) kennis van universele en/of onderliggende wetmatigheden. Dit typisch menselijke vermogen is belangrijk want een gelukkig – in de zin van bloeiend – leven veronderstelt niet in het minst de kennis van oorzaken. Op het einde van zijn verhandeling over de politiek probeert Aristoteles de wet te definiëren. Vaak geciteerde uitspraak in dat verband: *de wet is vrij van passie*. Dit boek kan dan gelezen worden als een ietwat speelse repliek: *de passie is niet vrij van wet...*